

**BO'LAJAK TEXNOLOGIYA FANI O'QITUVCHILARINING
LOYIHALASHGA OID MAXSUS KOMPETENSIYALARINI
RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO INTEGRATIV TA'LIMNING
AHAMIYATI.**

***Sodiqova Aziza Hayitovna,**
Zarmed Universiteti dotsenti,
Nizomiy nomidagi O'zbekiston
milliy pedagogika universiteti tadqiqotchisi*

Insonning har tomonlama zamon talablariga muvofiq tarzda kamol topishi va shaxs manfaatlarini ro'yobga chiqarish sharoitlarini hamda ta'sirchan mexanizmlarni yaratishi, Respublikada amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchidir. Xalqning boy intellektual merosi va milliy qadriyatlari asosida zamonaviy, yangilanib borayotgan fan-texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida bilimli, ma'naviyatli, tadbirkor, har qanday vaziyatda mustaqil ravishda mas'uliyatli qarorlar qabul qila oladigan, hamkorlik qilishga qodir, pedagogik kompetentligi yuqori kadrlar tayyorlashning yangi maqbul tizimini shakllantirish O'zbekiston Respublikasi taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi.

Hozirgi kunda texnika va texnologiyaning kun sayin rivojlanib borishi, bilimlarning tezlik bilan yangilanishi bo'lajak o'qituvchilardan zamonaviy sharoitlarga moslashish ko'nikmasiga ega bo'lish hamda yangi bilimlarga intilishni talab etadi. Bu esa bo'lajak o'qituvchilarni mustaqil izlanishga va ishlashga, kasbiy hamda hayotiy muammolarni mustaqil yechib unga ijodiy va integrativ yondashishga o'rgatish zaruriyatini tug'diradi.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimidagi islohotlar yangi avlodni shakllantirishga yo'naltirilgan oliy ta'lim tizimda bo'lajak o'qituvchilarni kompetensiyaviy yondashuvlar asosida tayyorlashga alohida e'tibor berilgan. Shuningdek, dars beradigan pedagog kadrlar yuqori saviyali bo'lish bilan bir

qatorda, yangi pedagogik texnologiyalarni to'liq o'zlashtirgan, zamonaviy bilim bera olish qobiliyati, kasbiy ko'nikma va malakalarni shakllantira olish mahoratiga ega bo'lishlari lozimligi ta'kidlab o'tilgan. Jumladan, bo'lajak texnologiya fani o'qituvchisi: davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiq ravishda pedagogik faoliyat olib borishga tayyor bo'lishi.

Respublikamiz pedagog olimlaridan N.A.Muslimovning ta'kidlashisha, o'qituvchining kasbiy shakllanishi uning jamiyatdagi o'rni, talabaning oliy pedagogik ta'lim muassasasidagi majburiyatlari va vazifalariga bog'liq bo'lib, talabaning o'rni nisbiy tavsifga ega, biroq uning o'quv jarayonida ishtiroki, o'quv vazifalarining ma'lum minimumini bajarish kabi ma'lum belgilarga ega.

V.A.Slastenin tadqiqotlarida bo'lajak o'qituvchining pedagogik faoliyatiga bo'lgan qobiliyatlarining quydagi asosiy xislatlari belgilab berilgan:

- shaxsning ijodiy-motivasion yo'naltirilganligi: ijodiy qiziquvchanlik, ijodiy yutuqlarga intilish, o'z kamolotiga intilish va boshqalar;
- kreativlik: hayolot (fantastik), faraz, qoliplardan holi bo'lish, tavakkal qilish, tanqidiy fikrlash, baho bera olish qobiliyati, refleksiya;
- kasbiy faoliyatni baholash: ijodiy faoliyat metodologiyasini egallash qobiliyati, pedagogik tadqiqot metodlarini egallash qobiliyati, ziddiyatni ijodiy bartaraf qilish qobiliyati, ijodiy faoliyatda hamkorlik va o'zaro yordam berish qobiliyati va boshqalar;
- o'qituvchining individual qobiliyati: ijodiy faoliyat sur'ati, shaxsning ijodiy faoliyatdagi ish qobiliyati, qat'iyatlik, o'ziga ishonch, mas'uliyatlilik, halollik, haqiqatgo'ylik, o'zini tuta bilish va boshqalar;
- mutahassisligi bo'yicha amaliy fanlarning mavzularini mazmunan integrallash va mashg'ulot jarayonini fanlararo o'zaro uyg'unlikda samarali tashkil eta olish.

Bo'lajak o'qituvchilarning bilimlarini muvaffaqiyatli shakllantirish, ularni tarbiyalash va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish ko'p jihatdan qaysi psixologik-pedagogik nazariya talabalar faoliyatini boshqarish uchun asos bo'lishiga bog'liq. Zamonaviy psixologik-pedagogik fanlarda ta'lim va tarbiya jarayonining bir qator

tushunchalari mavjud bo'lib, ular ma'lumotni qabul qilish va o'zlashtirish mexanizmining, bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyalash, bilim, ko'nikma, malakalari va kompetensiyalarini shakllantirish jarayonining ma'lum jihatlarini ochib beradi. Bu kabi talablar esa albatta, bugungi kun "Texnologiya" fani o'qituvchilariga ham birdek mas'uliyat va javobgarlikni talab etadi. Bugungi kunimizni texnologiyasiz, texnologik jarayonlarsiz tasavvur qilish qiyin.

Texnologiya qanday fan?, Texnologik ta'lim yo'nalish?, Texnologiya o'qituvchisi kim? Kabi savollarga javob berish lozim.

Tadqiqotimiz mavzusi mazmuni tarkibiga kiruvchi, umumiy ilmiy va umumiy ishlab chiqarish darajasining ko'p o'lchovli tushunchasi sifatida "Texnologiya" so'ziga quydagicha berilgan ta'riflarni keltiramiz.

Vasilevaning tadqiqot ishida keltirilishicha, tadqiqotchi olimlar M.B.Pavlova va Dj.Pitt "Texnologik ta'limni rivojlantirish uchun "texnologiya" tushunchasini umumiy ilmiy darajada foydalanish maqsadga muvofiqdir, bunda texnologik ta'limni rivojlantirishning integrativ asosi loyihalash jarayoni hisoblanadi va u ikkita asosiy komponentni o'z ichiga oladi-loyihalash jarayoni va ishlab chiqarish jarayoni" deb ta'rif berganlar. V.D.Simonenkoning fikriga ko'ra: "Texnologik ta'lim" yo'nalishi bu- o'rganish ob'ekti haqiqiy o'zgartiruvchi tizimlar va ularning elementlari, ob'ektlarning holatini o'zgartirishning maqsadli jarayonlarining qonuniyatlari, inson va jamiyatning o'zgartiruvchi faoliyati (mehnati) va unda yuzaga keladigan ijtimoiy-madaniy munosabatlar mujassam bo'lgan fan" deb ta'kidlagan.

Tadqiqotchi olim "Texnologik ta'lim-bu jamiyatning va uzluksiz ta'limning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, insonning o'zgaruvchan faolligi va tashabbuskorligini oshirish uchun shart-sharoit yaratadi, uning barcha ko'rinishlari tashqi dunyoda maqsadli o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lgan jamiyatning transformatsion faolligini ko'paytirish va rivojlantirishni ta'minlaydi" deb ta'kidlagan.

Texnologiya fani-ijodiy texnologik fikrlashni rivojlantirish orqali bo'lajak o'qituvchilarning texnologik, ekologik, estetik, iqtisodiy madaniyatini

shakllantirishga qaratilgan o'qitish va ta'limning uyushgan jarayoni, texnologik qobiliyatlar majmuasi, ijtimoiy moslashuvchanlik, raqobatbardoshlik, tayyorgarlik kabi shaxsiy xususiyatlarni o'z ichiga oluvchi kasbiy faoliyatdir.

“Texnologiya” fanini innovatsion yondashuv asosida o'qitishning dolzarbligining ilmiy asoslari ta'limni insonparvarlashtirish konsepsiyasini, o'qitishda mualliflik stili, shaxsga yo'naltirilgan ta'limni joriy etish, ta'limda rasmiyatchilikni bartaraf etish, o'quvchilarning ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish shart-sharoitlarini yaratish, hozirgi zamon jamiyatining ijtimoiy-madaniy ehtiyojlarining o'quvchilarning mustaqil ijodiy faoliyatiga mosligini ta'minlash bilan izohlanadi.

Ta'lim islohotlarining bugungi talabida Integrativ yondashuvli ta'limni tashkil etishni talab etmoqda. Shuning uchun ham, boshqa fanlar singari Texnologiya fanini samarali shakl va usullarini izlab topish, optimal mazmunini tanlash, oliy ta'lim tizimida ta'lim olayotgan talabalarning o'quv-uslubiy tayyorgarlik faoliyatini kuchaytirish, ularning pedagogik mahoratini oshirish shart-sharoitlarini to'g'ri yo'naltirish, o'quv reja va fan dasturlarni chuqur tahlil etish va fanlararo, mavzulararo integratsiyalash ta'lim tizimi oldidagi birinchi galda, hal qilinishi lozim bo'lgan ishlardan biridir.

Oliy ta'limda bo'lajak o'qituvchilarga Texnologik ta'lim yo'nalishi bo'yicha o'qitiladigan barcha mutaxassislik fanlari o'zida asosan faqat ma'lumot beruvchi, o'rgatuvchilik funksiyasi bilan chegaralanib qolmasdan fikrni rivojlantiruvchi, integrallashtiruvchi, tarbiyalovchi funksiyalariga ham egadir, ya'ni texnologiya fani o'qituvchilariga talabalarni nafaqat shu fanlar tuzilmasida mavjud bo'lgan ilmiy ma'lumotlar, o'quv adabiyotlar bilan qurollantirish, balki ular tomonidan egallagan ilmiy tushunchalarni rivojlantirish va boshqa tushunchalar bilan integrallashuvini ta'minlash hamda bo'lajak o'qituvchilarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash vazifalari ham qo'yilgan. Shuning uchun ham har bir bo'lajak texnologiya o'qituvchisi navbatdagi o'quv mashg'ulotiga tayyorgarlik ko'rishida o'quv materialini yuqorida sanab o'tilgan talablarga rioya qilgan holda tanlashi, integrativ yondashuvga asoslangan ta'lim berish usulida faoliyat olib borishi va uni

o'zining kelajakdagi pedagogik faoliyatida o'quvchilar e'tiboriga havola qilishida tegishli tushunchalardan unumli foydalanishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchisining kasbiy-pedagogik faoliyati majmuaviy xarakterli bo'lib, juda ko'plab respublikamiz hamda xorijiy olimlar tomonidan tadqiq etilib, quyidagi vazifalarni bajarishi ko'rsatilgan:

- tikuvchilik buyumlarini loyihalashga tayyorligi-ta'lim turi, maqsadi, mazmuni va vazifalari, tahsil oluvchilarning individual xususiyatlari, shart-sharoiti, o'zining tayyorgarlik darajalariga mos holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etuvchi komponentlarni uyg'unlikda rejalashtirish;

- kompetensiyaviy yondashuvchanlik-pedagogik faoliyatida bilim, ko'nikma va malaka talablaridan kelib chiqib, bilimlar bilan bog'liq muammolarni hal qilish, bilimlarni doimiy ravishda yangilash, yangi ma'lumotlarni olish va uni muayyan sharoitlarda muvaffaqiyatli qo'llashga tayyorligi;

- loyihalash jarayonini to'g'ri tashkil etish-qo'yilgan maqsadga etishish uchun tahsil oluvchilar jamoasini shakllantirish, ularni loyihalash jarayoniga samarali jalb etish;

- axborot-o'zi o'qitayotgan o'quv predmeti bo'yicha asosli chuqur va puxta, yondosh hamda tutash fanlar bo'yicha ham etarli bilim, ish-harakat usullariga ega bo'lib, tahsil oluvchilarga etkaza olish;

- rivojlantiruvchilik-ijtimoiy buyurtma, ta'lim turi, maqsadi, vazifalari, shart-sharoit tahsil oluvchilarning individual xususiyatlari kabilarni hisobga olgan holda ularni aqliy, axloqiy va jismoniy rivojlantirish;

- yo'naltiruvchilik-tahsil oluvchilarning individual xususiyatlari: yoshi, qiziqishi, moyilligi, qobiliyati kabilarni hisobga olgan holda inson-inson; inson-texnika; inson-badiiy obraz; inson-belgilar tizimi; inson-tabiati faoliyati sohalariga yo'naltirish;

- tadqiqotchilik-davlat va jamiyat taraqqiyoti, xalq farovonligi, tinchligini ko'zlovchi dolzarb hamda istiqbolli muammolarning echimini topishda ijodiy izlanish, faol ishtirok etish, tajriba-sinov ishlarini olib borish, g'oyalarni ilgari surish;

Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarining integrativ yondashuvga asoslangan o'quv-bilish faoliyatida mustaqillik va faollikni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari hamda boshqa omillarini aniqlash muammosi hozirga qadar o'z yechimini to'laqonli topgan emas. Ma'lumki, kasbiy pedagogik tayyorgarlik sifat va samaradorligini oshirishda kasbiy va maxsus kompetensiyalarini shakllantirish va ilg'or pedagogik tajribalardan keng ko'lamda foydalanish turli yo'nalishlarda tadqiq etiladi. Bu yo'nalishlarning har birida fan-texnika, texnologiyaning rivojlanganlik darajasi va jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy talablari hisobga olinadi. Bo'lajak o'qituvchilar zamonaviy fan-texnika taraqqiyoti, ilg'or ishlab chiqarish texnologiyasi, ijtimoiy-iqtisodiy talablarni mohiyatiga tushunib etmaganligi sababli o'ziga yuklatilgan nihoyatda murakkab va mas'uliyatli ish hisoblangan yosh avlodni ma'naviy, ruhiy va jismoniy jihatdan kamol toptirishdek muhim vazifalarni ado eta olish imkoniyatiga ega bo'lmaydilar.

Shuning uchun ham ijtimoiy faol, mustaqil fikr yuritadigan va ijodiy faoliyat yurita oladigan bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash uchun talabalarni o'quv bilish faoliyatlarini faollashtiruvchi integrativ yondashuvli ta'limdan samarali foydalanish muhim hisoblanadi. Texnologiya fani o'qituvchisining tayyorgarligi har qanday asosli bo'lsa ham, u tugallangan hisoblanmaydi. Chunki, hozirgi zamon ishlab chiqarishi juda tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Fan-texnika jihozlari, texnologik prosesslar uzluksiz takomillashib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sodiqova Aziza Hayitovna, Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarning maxsus kompetensiyalarini rivojlantirishda mustaqil ta'limning ilmiy-uslubiy ahamiyati. "Ta'limda istiqbolli izlanishlar"- xalqaro ilmiy-metodik jurnal № 5/2026 ISSN: 3060-527X
2. Sodiqova Aziza Hayitovna, Umumta'lim tizimida integratsiyalashgan ta'limning pedagogik asoslari va tadqiqot metodlarining nazariy tahlili. "ILM-FAN VA INNOVATSIYA" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi in-academy.uz/index.php/si